

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 17.10.2020 Kabul/Accepted: 16.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 151-170

SEMBOİK ETKİLEŞİMCİLİK ÇERÇEVESİNDEN KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARDA BENLİK

Lale İZCİⁱ, İbrahim MAZMANⁱⁱ

Öz

Sembolik Etkileşimcilik, ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki rolünü ve çocuğun çevresiyle olan uyum arayışı sürecine işaret eder. Sembolik Etkileşimciliğin kurucusu Mead'e göre insanlar dünyayı temsil etmek üzere sembollerden oluşan bir anlam sistemi geliştirmektedir. Bu nedenle aile yüz yüze etkileşimin en yoğun olduğu toplumsal kurumlardan biri olarak, çocuğun sosyalizasyon sürecinde çocuğa dünyayı ve içinde yaşanılan toplumu kısacası toplumsal sembolleri öğreten ilk kurum özelliği de taşımaktadır. Aile içinde öğrenilen aile ve iletişim sembolleri çocuğun topluma sağlıklı katılımını sağlamaktadır. Benliğin oluşum sürecinde, aile ve toplum gibi sosyal çevreden edinilen rol modeller doğru öğrenilmediğinde çocuğun benlik algısı da düşük olacaktır. Bu nedenle aileye ve çocuğa atanan aile ve çocuk danışmanları, korunma altına alınan çocuklar için aile ortamı duygusunu hissettiren çocuk evleri ve koruyucu aile sistemi gibi politikalar korunmaya muhtaç çocuğun benliğinde sağlıklı bir aile ve hane düzeninin gelecekte doğru kurulması için oluşturulan uygulamalardır. Korunma ihtiyacı içindeki çocukların benlik algılarını doğru ve sağlıklı oluşturmaları ve topluma sağlıklı bireyler olarak katılmaları toplumsal uyumu da beraberinde getirecektir. Bu sebeple ailenin korunmasını esas alan çocuk koruma politikalarının yürütülmesi korunma ihtiyacı içindeki çocuklar için oldukça önemlidir. Ayrıca dezavantajlı gruplara girme riski altında bulunan çocukların psikolojik destek süreçleriyle güçlendirilerek terapötik yaklaşımların ülke genelinde yaygınlaştırılması ve ulaşılabilir olması çocuk koruma sistemini güçlendirecek politikalar.

Anahtar Kelimeler: Korunmaya Muhtaç Çocuk, Sembolik Etkileşim, Sosyal Politikalar, Benlik, Aile.

The Self in Children in Need of Protection from The Symbolic Interactionism Framework

Abstract

Symbolic Interactionism refers to the role of the family in the socialization of the child and the process of seeking harmony with the child's environment. According to Mead, the founder of Symbolic Interactionism, people develop a meaning system consisting of symbols to represent the world. For this reason, the family, as one of the social institutions where face-to-face interaction is the most intense, is also the first institution that teaches the child the world and the society they live in, in short, social symbols during the child's socialization process. Family and communication symbols learned in the family ensure the healthy participation of the child in society. If the role models acquired from the social environment such as family and society are not learned correctly in the process of self-formation, the child's sense of self will also be low. For this reason, the family and child counsellors assigned to the family and the child, and policies such as children's homes and foster family system that make the

ⁱ Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, lale-izci@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8483-6937

ⁱⁱ Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ibrahimmazman5@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-0564-502X

children feel the family environment for the children taken under protection, are practices that are created to establish a healthy family and household order in the future in the self of the child in need of protection. The correct and healthy self-perception of children in need of protection and their participation in the society as healthy individuals will bring social harmony with it. For this reason, the implementation of child protection policies based on the protection of the family is very important for children in need of protection. In addition, the use of socio-psychological support processes for children at risk of disadvantaged status, and the dissemination and accessibility of therapeutic approaches throughout the country are policies that will strengthen the child protection system.

Keywords: Child in Need of Protection, Symbolic Interaction, Social Policies, Ego, Family.

Giriş

Çocukların içine doğdukları sosyal çevreden edindikleri, roller, semboller, ritüeller ve jestler ilerleyen süreçlerde çocuğun kimliğini oluşturmaktadır. Aile ise bu sembollerin ilk öğrenildiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle aile çocukla beraber korunması gereken birincil gruplar arasında yer alan özel bir kurumdur. Sağlıklı bir aile ortamına doğan çocukların benlik algıları olumlu olacağı, sağlıksız bir aile ortamına doğan çocuklarında benlik algılarının ise olumsuz olacağı bugün pek çok disiplin için kabul gören bir görüştür. Bu gerekçelerle çocukların sağlıklı bir benlik oluşturmaları ancak ve ancak olumlu ebeveyn sembollerinin yer aldığı ve davranış rollerinin sergilendiği bir aile ortamında mümkündür. Ancak ne yazık ki her aile bu ortamı çocuklarına sağlayamamaktadır. Bunun çeşitli nedenleri olabildiği gibi özellikle son yıllarda toplumlarda artan bireycilik, aileleri bir arada tutan birliktelik duygularının önüne geçtiğinden ebeveynler sahip olmaları gereken sorumlulardan uzaklaşmaktadırlar. Bu nedenle devletlerin bu aileleri bir arada tutmaya ve bu ailelerde yetişen dezavantajlı çocukları tehlikelerden uzaklaştırmaya yönelik çeşitli politikalar ve projeler üreterek aileyi ve çocuğu korumaya çalışmaktadırlar.

Türkiye’de de bu alanda çeşitli uygulamaların aileyi korumaya ve çocuğun benliğini sağlıklı oluşturmaya yardımcı olacak politikaların hayata geçirildiğini görmekteyiz. Ancak yapılan iyileştirmelere ve yeniliklere rağmen halen düzeltilmesi gereken hususların varlığını da belirtmek gerekir. Bu nedenle bu makale Türkiye’de temel çocuk koruma politikaları üzerinden çocukların benliklerinin nasıl korunmaya çalışıldığını, çocuğun sağlıklı bir aile ortamında yetişmesi için neler yapıldığını ve daha nelerin yapılması gerektiğini ele almaktadır. Makale de öncelikle sembolik etkileşimcilik çerçevesinden benlik ve aile kavramları açıklandıktan sonra, korunmaya muhtaç çocuk olgusuna değinilecek, ardından Türkiye’nin çocuk koruma politikalarında, çocuğun benliğini geliştirmeye yönelik uygulanan politikalar üzerinde tartışılacaktır.

Sembolik Etkileşimcilik Kuramı

George Herbert Mead ile tanımlanan, Charles Horton Cooley, W. I. Thomas, Herbert Blumer ve Erving Goffman’ın temsilcisi olduğu Sembolik Etkileşimcilik kuramının kökleri pragmatizm felsefesine ve psikolojik davranışçılığa dayanmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 335). Sembolik etkileşimcilik kısaca, “Anlamların etkileşim yoluyla şekillenmesini inceleyen,

yakın gözlemler ve içten tanıma aracılığıyla gündelik yaşamın anlamlarını analiz etmek ve bu analizlerden hareketle insan etkileşiminin temel biçimleriyle ilgili bir anlam geliştirmektedir” olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 2005, s. 647).

Toplumsal deneyimleri anlamak için toplumsal dünyaya öncelik verilmesi gerektiğini vurgulayan Mead’e göre bir toplumsal grup olmadan düşünen, öz-bilinçli birey mantıksal olarak olanaksızdır. Ona göre toplumsal grup, ilk sırada gelmektedir ve öz-bilinçli zihinsel durumların gelişimi ancak toplumsal grupların içerisinde sağlanmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 340).

Mead davranışçuların kuramına ise en çok edim, jest ve sembol kavramlarını açıklarken yakınlaşmaktadır. Mead edimin/eylemin bir kişiyi kapsadığı ancak toplumsal eylemin iki veya daha fazla kişiyi içerdiği üzerinde durmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 341). Jestleri ise “toplumsal edim içerisinde ikinci organizmanın uygun tepkilerine neden olan birinci organizmanın hareketleri” olarak açıklamaktadır (Mead, 2017:100). Jestler bireylerin hitap ettikleri kişilerden geldiği varsayılan tepkilerle aynı türden tepki haline geldiğinde anlamlı semboller haline almaktadırlar (Mead, 2017: 105; Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 344).

Sembolik etkileşimcilere göre “şeylere attığımız anlamlar” yani semboller bireyler arasındaki etkileşimin sonucunda meydana gelmektedir. Toplum ise bu etkileşimin bir ürünü olarak görülmelidir. İnsanlar arasındaki iletişimi sağlayan dil, sözcükler, davranışlar, nesnelere, jest ve mimikler yani el yüz hareketleri, sembolik etkileşimciler için en önemli sembollerdir (Bozkurt, 2009, s. 42). Çocukların öğrendikleri ilk sözcükler birincil gruplar olarak nitelendirdiğimiz aileleri ve ebeveynleri ile ilgili sözcüklerdir. İlk taklit edilen davranışlar da yine anne babadan gözlemlenen davranışlardır. Daha da ilerleyen zamanlarda anlamlı ötekiler arasına arkadaşları, okul ve iş çevresindeki insanlar girerek onlardan edinilen davranışlar ve sözcükler, ilerleyen süreçte de din, ekonomi ve siyaset gibi kurumlar ile ilgili kavramlar yer almaktadır (Bozkurt, 2009, s. 42).

Sembolik Etkileşimcilik ve Benlik

Mead’in düşüncesine göre benlik kavramı hem özne hem nesne olabilen özgün bir yetenektir. Mead, benliği toplumsal etkinliğin ve ilişkilerin gelişimiyle ve etkileşimiyle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bununla birlikte benliğin zihinsel bir süreç olduğu düşünülmese de rağmen, benlik aslında toplumsal bir süreçtir. Benliğin gelişimi genel olarak düşünümSELLİK olup, kendimizi bilinçdışı olarak ötekilerin yerine koyma ve onların davrandığı gibi davranma yeteneğidir (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 347). Bu anlamda benlik öncelikle çocukluk döneminde aile ortamında gözlem ve taklit yoluyla başlayan bir süreçtir.

Sembolik Etkileşimcilik kuramı temsilcileri, mikro düzeyde aile bireylerinin kendi arasında etkileşimine odaklanmaktadır. Çocuklar aile içerisinde boş bir levhadır. Çocuk içinde doğdukları aile birlikteliğinin üyesi bireylerle etkileşim yoluyla sosyalleşmeye ilk burada başlamaktadır. Kuram, bireylerin fiziki bir mekânın ötesinde sembolik bir çevrede de yaşadığını savunmaktadır. Bireyler çeşitli normlar, ritüeller, semboller, roller, jestler ve

anımlar yoluyla birbirleriyle etkileşime geçmektedirler. Çocuk da bu sayede aile içerisinde, aralarında duygusal bağları bulunan aile bireylerini gözlemleyerek ve iletişime geçerek, normlar, roller, semboller ve anlamlardan oluşan sembolik dünyayla tanışmaktadır. Böylece, toplum içerisinde de var olan ve geleceğe aktarılan çeşitli rol analizlerini, iletişim süreçlerini aktif bir şekilde deneyimlemektedir. Çocuk ilerleyen yaşlarda toplumdaki diğer bireylerle iletişime geçerken, hangi normların geçerli olduğunu aile içerisinde bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde öğrenmiş bir biçimde topluma katılmaktadır (Erdoğan, 2014, s. 36). Toplumsal süreçlerle oluşan benlik olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Bu olumluluğu veya olumsuzluğu çocuk sosyal çevresinden edindiği semboller aracılığıyla kazanmaktadır.

Bu bağlamda olumlu benlik modeli, başkalarının onayından bağımsız olarak gelişmiş yüksek özsaygı ve kabul edilen içselleştirilmiş bir “sevilebilirlik” duygusu olarak tanımlanabilir. Olumsuz benlik modeli ise düşük özsaygı ve başkalarından onay alma gereksinimi olarak tanımlanabilir. Olumlu benlik, başta çocuğun bağlandığı olmak üzere, başkalarının “güvenilir” ve gerektiğinde “ulaşılabilir” olduğuna ilişkin olumlu beklenti ve inançları içermektedir. Olumsuz benlik ise başkalarının “güvenilmez” olduğuna ilişkin kronik inanç ve ön kabulden beslenen yakınlık kurmaktan kaçınma, sosyal destek alma ve verme konusunda kayıtsız kalma ve yakın ilişkilerden olumsuz beklentiler taşıma gibi daha pek çok olumsuz tutum ve davranışları barındırmaktadır (akt. Sümer, 2006, s. 3-4).

Birincil Gruplar İçerisinde Çocuk ve Benlik Oluşumu

Sembolik etkileşimciliğin önemli temsilcilerinden Herbert Blumer’e göre ise toplum makro yapılardan oluşmamaktadır. Ona göre toplumun temelinde eylemde bulunan insanların bir araya gelmesiyle mikro süreçlerden oluşan bir yapı yatmaktadır. (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 357-358). Bu mikro yapılar, bireylerin belli bir anlam çerçevesinde bir araya geldikleri küçük gruplardır.

İnsanlar varlıklarını sürdürebilmek için bir grubun içinde yaşamak zorundadırlar. İnsanlar doğar doğmaz diğerlerini algılama ve diğerleriyle bütünleşme eğilimindedir. Bu nedenle gruplar bize rahatlık ve güvenlik sağlamaktadır. Grupları, ilk olarak birincil ve ikincil gruplar olarak ortaya atan sembolik etkileşimci Charles Horton Cooley’dir. Ona göre, küçük, samimi, uzun süreli ve yakın ilişki içindeki insanların düzenli etkileşim içindeki bireylerin oluşturduğu gruplar bireyin ve toplumun biçimlenmesinde en önemli faktörlerdir. Bu gruplar, aileyi bir araya getiren üyeler, komşular, aşık iki kişi veya arkadaş gruplarıdır. Bu nedenle bu gruplara bağlılıklar yüksek olduğu gibi aynı zamanda bu gruplar biz duygusuyla hareket etmektedirler. Ancak toplumların modernleşmesi ve endüstriyel olarak ilerlemeleri birincil grupları zayıflatarak ikincil grupların ön plana çıkmasına neden olmuştur (Bozkurt, 2009, s. 154-155).

İkincil gruplar ise iki veya daha fazla insanın bir amacı gerçekleştirmek için kişisel olmayacak biçimlerde etkileşimde bulunmalarıdır. İkincil ilişkilerde ilişkiler sınırlı, yüz yüze etkileşimin imkânsız olduğu, birincil ilişkilere göre doğallığın olmadığı gruplardır (Bozkurt, 2009, s. 155). Birincil ilişkilerde sosyal kontrol informal olup ikincil gruplarda sosyal kontrol

formel'dir. İkincil gruplara şirketler, dini kuruluşlar, siyasal partiler veya dernekler örnek olarak gösterilebilir (Bozkurt, 2009, s. 155). Çocuğun benliğini oluşturarak toplumsallaştığı gruplara bakıldığında ise ilk sırada aile, ikinci sırada arkadaş grubu üçüncü sırada ise okul gelmektedir. İlerleyen dönemlerde ise ikincil gruplar benlik üzerinde etkili olmaya başlamaktadır.

Aile:

Birincil gruplar içerisinde yer alan aile, çocuğun bir birey olarak diğer toplumsal gruplar içerisinde yer almasını sağlayan ilk gruptur. Aile, çocuğun sembolleri, dili, sözcükleri, jestleri ve mimikleri öğrenerek toplumsallaştığı ilk kurumdur. Bu nedenle çocukta ilk benlik oluşumu aile içinde başlamaktadır. Yani aile çocuğa kişiliğini kazandıran tartışmasız en etkili gruptur. Yine aile çocukların benliklerini oluşturdukları ilk birliktelik olmasının yanında gelecekte çocukların toplum içindeki statülerini de belirleyen ilk gruptur.

Bu nedenle aile içine öğrenilen roller ve taklit yoluyla geliştirilen benlik ne kadar sağlıklı olursa çocuğun toplum içindeki statüsü de o kadar olumlu olacaktır. Ancak çocuğun huzursuz ve yanlış rol modellere tanık olduğu bir aile ortamında çocuğun toplumsal statüsü de bir o kadar olumsuz olacaktır.

Sanayileşmiş toplumlarda kişiliklerin devlet eliyle desteklenmesi ve sağlıklarının korunması oldukça önemlidir. Çünkü modern çağdaki evlilikler ve kurulan çekirdek aileler, geniş akrabalık bağlarından ve akrabalık desteğinden yoksundurlar (Giddens, 2000, s. 175). Bu nedenle ailenin devlet tarafından sağlanan politikalarla korunması çocuğun benliği açısından oldukça önemlidir.

Arkadaş Grubu:

Çocuğun benliğini oluşturduğu bir diğer birincil grup ise arkadaş grubudur. Arkadaş grupları bir çocuğun hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Çocuğun benliğini kazandığı dönemde arkadaş gruplarının nitelikleri çocuğa yanlış bir kimlik kazandıracak gibi onun ufkunu açarak üst seviyede bir gelişim göstermesini de sağlayabilmektedirler.

Benliği oluşturan faktörlerden biri de oyun aktiviteleridir (Mead, 2017, s. 177). Çocuk arkadaşları arasındaki çeşitli oyun sembolleriyle başka başka benliklere bürünür ve kendisini esas toplumsal aktör konumuna yerleştirir. Taklit süreciyle başlayan polis, anne, baba, doktor, öğretmen vb. olan oyun rolleri çocuğun ilerleyen süreçte asıl toplumsal rolüne bürünmesini ve zaman içerisinde bu rolleri içselleştirerek benliğini geliştirmesini sağlayacaktır. Tekrar eden eylemlerle beraber bu roller zaman içerisinde çocuğun bu rollerden beklenen davranış kalıplarını sergilemesini de beraberinde getirecektir (akt. Kasapoğlu, 2011, s. 114)

Çocuğun sosyolojik ve psikolojik gelişiminin önemli evrelerinden biri olan arkadaşlık ilişkileri, çocukların toplumsal ilişkilerine öncülük etmektedir. Bu sayede akran grupları içerisinde kurulan iletişim ve edinilen roller çocukların doğru davranışlarda bulunması açısından oldukça önemlidir. Olumsuz akran etkilerinin bir sonucu olarak özellikle ergenlik döneminde kimliğini kazanma çabası içerisinde olan genç; bir gruba ait olma, grup onayını

yitirmeme uğruna sapan davranışlara yönelebilmektedir. Bu bağlamda çocuk suçluluğuna etki eden faktörler arasında arkadaş gruplarının da etkisi büyüktür (Akduman, 2007, s. 10).

Okul:

Okul çocukların benlik gelişimine yardımcı olan en önemli toplumsal kurumlardan biridir. Öğrenci-öğretmen ilişkileri, akran grupları ve okuldaki diğer çocuk grupları arasındaki ilişki sembolleri, çocuğun ailede başlayan sosyalleşme sürecini okulda devam etmesini sağlamaktadır. Özellikle ilköğretim süreci toplumun temel sembollerinin ve normlarının öğrenildiği ilk basamaktır. Çocuk okul ortamında kendini kontrol etmeyi, diğer çocuklarla rekabeti, süreyi doğru kullanmayı, iyi bir vatandaş olmayı öğrenerek benliğini geliştirmektedir. Birçok çocuk için anne babadan sonra kendisine rol model olarak belirlediği kişi öğretmenleri olmaktadır (Bozkurt, 2009, s. 124).

Çocukların benlik oluşumunda etkili olan faktörler üzerinde durduktan sonra dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan korunmaya muhtaç çocuklarda benlik oluşumunun nasıl olduğu ve aile kurumunun bu süreçteki rolüne bakmak gerekir. Çünkü çocukların korunmaya muhtaç duruma gelmelerinde ilk sırada rolü olan kurum yine ailedir.

Korunmaya Muhtaç Çocuk ve Aile Kurumu

Bir toplumun gelişmişlik düzeyini ölçmede çocukların o toplum tarafından nasıl ve ne şekilde korunduklarının görünür olması oldukça önemlidir. Toplumların çocuklara verdiği değer, ilerleyen süreçte toplumun geleceğine ve kalkınmasına bir yatırım anlamına gelmektedir. Bu nedenle çocukları riskli ortamlara sürükleyen sebeplerin kontrol altına alınması en başta aile kurumunun ardından tüm toplum bireylerinin sorumluluğundadır. Ancak ne yazık ki her çocuk için sahip oldukları aile ortamı, olması gerektiği gibi çocuklara güven sağlamamaktadır. Çocukların bu güveni alamadıkları aile ortamında oluşturacakları benlik algıları ise onları gelecek yaşamlarında daha da zorlanacakları bir hayata sürükleyecektir. Korunmaya muhtaç çocukların benlik özelliklerine değinmeden önce korunmaya muhtaç çocuk kavramını tanımlamak yerinde olacaktır. Bu bağlamda;

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu; "...beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başı boşluğa sürüklenen çocuğu korunmaya muhtaç çocuk" olarak tanımlamaktadır (2828 Sayılı Kanun Madde 3/b).

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin a bendine göre ise "Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru" olan çocuk "korunmaya ihtiyacı olan" çocuk olarak kabul edilmektedir (5395 Sayılı Kanun, Madde 3/a).

2828 sayılı kanun ile 5395 sayılı kanun arasındaki fark ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun suça sürüklenmiş çocukları da korunması gereken çocuklar statüsüne almasıdır. Bu sayede 5395 sayılı kanun ile 2828 sayılı kanundaki suça sürüklenmiş çocuklarla ilgili eksiklikte giderilmiştir (Yaman, 2019, s. 940).

Çocukların korunmaya muhtaç duruma gelmeleri ve aile birlikteliği içinde yer alan rol kalıplarının, normların, sembollerin ve ritüellerin değişmesi birbirine bağlı en önemli iki toplumsal olgudur. Aile kurumundaki sembollerin değişmesi demek aile bütünlüğünü tehdit eden ve aile kurumunun kökten değişimine sebep olan esas faktörlerdir.

Aile değerleri savunucuları son yıllardaki aile içindeki değişimleri incelediklerinde "Aile Çöküyor!" sloganıyla aile kurumundaki çözümlere dikkat çekmeye çalışmaktadırlar. Cinsellik konusunda daha özgürlükçü bir tutum, hızla tırmanan boşanma oranları ve aile içi mutluluk yerine bireysel mutluluk arayışlarının ön plana çıkması (Giddens, 2000, s. 196) aile kurumunun başlıca değişen sembolleridir.

Bugün aile birlikteliğinin dağılmasının ve çocukların korunmaya muhtaç duruma düşmesinin temel başlıca sebepleri bireyler arası aşırı geçimsizlik, aldatma, bireylerden birinin diğerini terk etmesi, bunalımlı veya boşanmış bir aile ortamında büyümek, çocukluk döneminde aşırı baskı içinde yetişmek, ebeveynlerden birinin veya ikisinin alkol, kumar veya madde bağımlılığı, sermaye evlilikleri, eşler arası aşırı yaş farkı, eğitim ve sosyal çevre farklılıkları, ruhsal bozukluklar, ahlak veya çocukların yetiştirilmesiyle ilgili fikir ayrılıkları gibi daha pek çok sebep sayılabilir (Erkal, 2000, s. 97).

Günümüzde artık toplumsal değişimlere paralel olarak evliliğin artık mal varlığını, toplumsal konumunu ve işlevlerini gelecek kuşaklara aktarma isteğiyle pek bağlantısı kalmamıştır. Kadınların iş hayatına daha fazla katılımıyla, evliliğin ekonomik bağlantısı geleneği zayıflamış, genel refahın artmasıyla evliliklerde bağlılıkların yitirilmesinin ardından ayrı bir ev kurma çabaları da yine eskiye nazaran daha kolay bir hal almıştır. Bunun yanı sıra geçmişte sıklıkla kullanılan "terk edilmiş kadın", "babasız aileler" ve "parçalanmış yuvalar" gibi terimlerin günümüzde yok olma eğilimine girmesi (Giddens, 2000, s. 180) boşanma olgusunu da normalleştirir hale getirmeye başlamıştır.

İnsanlar aile birlikteliği içine girerlerken insanların çoğu çocuklarını tek başlarına yetiştirmek istemezler. Ancak giderek büyüyen bir azınlığında tek başına çocuk yetiştirmeyi isteyerek aile kurduğunu da göz ardı etmemek gerekir (Giddens, 2000, s. 181). Yine boşanmış bireylerin yeniden evlilikler yaparak oluşturduğu yeni bir aile grubu çocuklar ve ebeveynler için oldukça zor bir süreçtir. Bu süreçlerin başarısızlıkla sonuçlanması da yine çocuğu yalnızlığa, olumsuz tutum ve davranışlara, suça veya çeşitli bağımlılıklara iten faktörler arasındadır.

Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Benlik

Yasal olarak korunmaya muhtaç çocuk tanımlarının içerisinde de yer aldığı gibi bazı çocukların anne, babaları veya akran grupları tarafından ihmal ve istismar edildikleri bunun

neticesinde de birçok tehlikeli ortama sürüklenerek risklere karşı savunmasız kaldıkları görülmektedir. Bir çocuğun yaşamında aile birlikteliği ve sağlıklı ebeveyn rolleri çocukların benlik gelişimi için başat rol oynamaktadır. Ancak çocukların benlik gelişiminde en kritik yere sahip olan aileler, boşanma, ölüm, davranış bozuklukları, ruhsal-zihinsel problemler ve sosyo-ekonomik sebepler gibi bazı zorluklar nedeniyle işlevselliğini kaybederek çocuklarının benliklerini sağlıklı oluşturmamaktadırlar (Erkan, 1995, s. 2). Fonksiyonlarını yerine getiremeyen bir ailenin bütünlüğünü koruyamaması neticesinde ise çocuk, temel güven duygusunu karşılayamadığından bu eksiklik çocuğu kendine başka rol model arayışları içerisine sokmaktadır (Türkmen, 2005, s. 19).

Aile ile olan olumlu bağlanma ilişkisinin, aynı zamanda akranlarla kurulan ilişkiler arasında da yakın bir anlamlılık bulunmaktadır. Anne babayla kurulan sağlıklı etkileşim ve iletişim, çocuklarda doğru arkadaş edinme, arkadaş ilişkilerini güçlendirme ve sürdürme, arkadaşlık biçimlerinden memnun olma gibi birçok kazanımları da beraberinde getirmektedir (Sümer ve Şendağ, 2009, s. 87). Çocuk ile sağlıksız bir aile bağı ve rol/model ilişkisinin olduğu ailelerde ise düşük benlik algısının bir sonucu olarak yanlış arkadaş seçimleri, suçta sürüklenme, madde ve diğer bağımlılıklar, eğitimden uzaklaşma gibi olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bu sonucu destekleyecek şekilde, 2012 yılında yapılan bir araştırmada, ekonomik durumu yetersiz ve eğitim seviyesi düşük ailelerden gelen, aile içinde şiddete ve ileri seviyede baskıya maruz kalmış, suçlu potansiyeli yüksek semt ve mahallelerde yaşayan, çevrelerinde alkol ve uyuşturucu madde kullanımının yaygın olan çocukların, düşük benlik algısı geliştirmelerinde riski artırıcı bir etken olduğu tespit edilmiştir (Ayan, 2012, s. 65).

Bu zorluklar ve riskler nedeniyle devletler aile ortamı ve sosyal çevresinde tehlikeler bulunan çocuklar için bir müdahale planı geliştirmek zorundadırlar. Bu kaygıyla diğer toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de korunmaya muhtaç çocukların benlik gelişimlerini sağlıklı tamamlamalarına yardımcı olmak amacıyla, çeşitli destek ve koruma sistemleri geliştirilmiştir. Risk altında olduğu düşünülen çocukların yetkili birimlere bildirilmesi halinde, çocuk ve aile ile yapılan incelemeler ve görüşmeler sonrası uzmanlar tarafından verilecek kanaate göre çocuklar ya aile yanında takipli bir şekilde desteklenerek ya da ailesi dışında daha güvenli bir ortama alınarak doğru bir hizmet modeli ile yetişmeleri sağlanmaktadır.

Aile yanında çocukların yaşadığı riskler ortadan kaldırıldığında ve çocukların gelişimleri titiz bir şekilde takip edildiğinde ebeveynlerinin yanında yetişen çocukların, kurum bakımında yetişmek zorunda kalan çocuklara nazaran daha olumlu bir benlik gelişimleri olduğunu ifade etmek mümkün. Kurum bakımına alınan veya aile yanında destek hizmetlerinden yararlandırılmayan çocuklarınsa kurum bakımında benlik algılarının olumsuz geliştiğine, sosyal becerilerinde yetersizlikler meydana geldiğine dair çok sayıda araştırma bulunmaktadır.

Çocukluk ve bebeklik döneminde ebeveynleriyle arasında güvenli kurulamayan bağ sonucunda, çocukların benlik algısının olumsuz yönde gelişim gösterdiğini ortaya koyan araştırmalara bakıldığında; çocukların çeşitli şekillerde bakım ve beslenme ihtiyaçları karşılanırsa da bu çocukların sosyal ve duygusal açıdan manevi ihtiyaçlarının karşılanamadığı tespit edilmiştir. Çocuklukta olumsuz rol modellerle özdeşim kurulması, ilgi ve şefkat yetersizliği, manevi ihtiyaçların yeterince doyurulmaması gibi etkenler bir araya gelerek, korunmaya muhtaç çocukların kendi benlik algılarının, ideal benlik algılarından düşük olmasında oldukça etkilidir (Üstün ve Akman, 2002, s. 231).

Diğer taraftan kurum bakımının en başta çocukların özsaygı gelişimini olumsuz yönde etkilediğini, ebeveyn yerine geçen bireylerin tutumlarını, daha "otoriter" ve "ilgisiz" olarak algıladıkları tespit edilen sonuçlar arasındadır (Güçray, 1989). Yine kurum bakımında kardeşleriyle birlikte büyüyen çocuklar ve kurum bakımında kardeşi olmayan çocukların öz-saygıları ve benlik gelişimleri arasında da anlamlı bir farklılaşma olduğu da yine ortaya çıkan tespitler arasındadır (Güçray, 1993, s. 63). Kurum bakımında çocuklar arasında bir kardeş bağının olması bile çocukların psiko-sosyal ve olumlu benlik algıları üzerinde olumlu etkiler oluşturduğu görülmektedir. Bu çıkan sonuçlara ek olarak yine bir süre aile yanında büyüdükten sonra kuruluş bakımına alınan çocukların özsaygı ve benlik saygısı yönünden büyük farklılıklar tespit edilmediğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum çocuğun koruma ve bakım altına alınmadan önce de aile yanında düşük saygı ortamına maruz kaldıklarını ve benlik algılarını olumsuz biçimlendirdiklerini göstermektedir. İlerleyen süreçte kurum bakımında bu olumsuzluğu sürdürdükleri anlamı taşımaktadır (Güçray, 1993, s. 63-64).

Kurum bakımının çocuklarda düşük benlik algılarına neden olduğunu ortaya koyan bir diğer araştırma ise Gülay ve Akman'a (2009) aittir. Çocuklarda çeşitli davranış ve uyum sorunları, empati kuramama ve iş birliği yapamama, kuralları reddetme, savurganlık, parayı doğru kullanamama, uyumsuzluk ve uzlaşmama, özür dilememe, bilgi ve izin istememe, iltifat edememe, ikna edememe gibi sosyal becerilerinde zayıflıklar görülebilmektedir. Bu zayıflıklar neticesinde ortaya çıkan dışlanma, yalnız kalma ve kabul görmeme gibi durumlar, aile yanında yetişen çocuklara nazaran kurum bakımında yetişen çocuklarda daha sık görüldüğü de yine araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuçtur (Gülay ve Akman, 2009, s. 97).

Yapılan bu araştırmalar neticesinde ortaya çıkan sonuçlar çocukların benlik gelişiminin öncelikle aile yanında desteklenmesini, eğer mümkün değilse daha korunaklı ortamlarda kontrollü bir şekilde korunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de, oluşturulan bazı politikalarla çocukların benliklerinin korunması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu politikaların neler ve ne şekilde uygulandığına bakacak olursak dört başlık altında açıklamak yerinde olacaktır.

1. 5395 Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan koruyucu önleyici tedbirler
2. Sosyal ekonomik destek yardımı
3. Kurum bakımı
4. Koruyucu aile ve evlat edinme hizmeti sıralayabiliriz.

Devlet eliyle yürütülen bu hizmetler neticesinde korunmaya muhtaç çocuklar için karşılaştıkları risklere karşı en ideal hizmet türü belirlenerek çocukların sağlıklı bir çevrede benliklerini geliştirme olanağı sağlanmaktadır. Bu hizmetler aşağıda detaylandırılmaktadır.

Türkiye Çocuk Koruma Sisteminde Çocuğun Benliğinin Korunmasını Destekleyen Politikalar

Çocukların huzurlu bir aile ortamında yetişerek benlik algılarını olumlu deneyimlerle geliştirmeleri adına son yıllarda Türkiye’de oldukça güçlü politikalar üretilmektedir. Bunlardan kuşkusuz ilk sırada yer alan politika, çocukların mümkünse aile yanında desteklenmeleri ve korunmaları, mümkün değilse çocukların aile sevgisi alabilecekleri evlat edinme ve koruyucu aile hizmet modellerinden yararlandırılmaları, bu hizmetlerden yararlandırılması mümkün olmayan çocukların ise son çare olarak küçük gruplar halinde yaşamalarını sağlayan Çocuk Evleri gibi son yıllarda yapılandırılmış kurumların bakımına alınmaları olmuştur.

Geçmiş yıllara nazaran son yıllarda diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde çocukların doğrudan kurum bakımı hizmeti yerine nitelikli mesleki çalışmalarla, aileye küçük dokunuşlar yaparak çocukların aileleri yanında sosyal çevrelerinden koparılmadan yetişmeleri öncelik haline gelmiştir. Bu sayede çocuklar uzmanlar kontrolünde, anne ve baba yoksunluğunun vermiş olduğu psikososyal tehlikelerden uzak bir şekilde benlik algılarını geliştirecekler ve nihayetinde kimliklerini oluşturacaklardır. Bu süreçte Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ve diğer kamu kurum ve kuruluşların da desteğiyle yürütülen yasal politikaları kısaca sıralayacak olursak;

1- 5395 Çocuk Koruma Kanunu’nda Yer Alan Koruyucu Önleyici Tedbirler:

Türkiye’de öncelikli olarak çocuğun korunmasında 5395 sayılı kanun kapsamında uygulanan koruyucu önleyici tedbirlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu tedbirler;

-Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

-Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitiminin gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

-Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

-Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

-Barınma tedbiri, yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya, yönelik tedbirlerdir.

Yukarıda bahsi geçen tedbirlerin hepsi çocuğun sosyal çevresinde karşılaştığı risklerden çocuğu korumak için alınan koruyucu önleyici kararlardır. Ancak bu tedbirler arasında Danışmanlık Tedbirinin diğerlerine nazaran daha geniş kapsamlı ve diğer tedbirleri de içine alan bir uygulama alanı vardır. Bu nedenle Danışmanlık Tedbirinin üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir. *Danışmanlık Tedbiri Kararlarının Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ*'in 2. Bölümünde belirtildiği üzere;

Danışmanlık Tedbiri, "korunma ihtiyacı olan çocuklar ile suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkemeler tarafından verilen, danışmanlık hizmeti verecek uzman kişilerin, çocuğun ailesi yanında korunmasını sağlamak veya çocuk hakkında verilen tedbir kararlarının uygulanması sırasında çocuğu ve bakımından sorumlu olan kimseleri desteklemek amacıyla yürütülen kamu kurumlarına verilen yasal bir emidir" hükmü yer almaktadır. Yine aynı yönetmelikte belirtildiği üzere danışmanlık tedbiri kapsamında,

- Çocukların bedensel, zihinsel, psiko-sosyal, duygusal gelişimini desteklemek, okul, aile ve sosyal çevresi ile uyumunu güçlendirmek
- Yeteneklerine uygun bir meslek sahibi olarak hayata hazırlanmalarını sağlamak amacıyla okul başarısızlığı, okuma yazma bilmeme, okul devamsızlığı, gibi eğitim sorunlarının çözümüne yönelik faaliyetler ve okul başarısını artırmak
- Madde kullanımı, davranış bozukluğu, cinsel istismar, ergenlik sorunları, öfke kontrolü, sosyal beceri sorunu, aile içi iletişim problemleri, ailede parçalanma, ailede çocuğun değeri konusunda yeterli duyarlılığın olmaması gibi durumlarda aile rehberlik yapmak
- Ailenin göçe bağlı sorunları gibi konularda korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuğu, aileyi ve çocuğun bakımından ve eğitiminden sorumlu kişileri bir arada sistematik bir şekilde ele almak
- Suç ve mağduriyetin tekrarlanmasını engellemek üzere riskleri ve koruyucu önlemleri değerlendirmek tedbirin uygulanması sırasında yürütülecek faaliyetlerdir.

Uzman tarafından aile ve çocuk görüşmeleri neticesinde bir sosyal inceleme raporu hazırlanmaktadır. Hazırlanan rapor, üçer aylık ara ile danışmanlık tedbirini alan mahkemenin hakimine, çocuğun gelişimi hakkında bilgi verilerek tedbirin takibi yapılmaktadır. Bu sayede çocuk aile yanında bir uzman gözetiminde kontrol edilmekte, yetiştirilmekte ve çeşitli risklerden uzak tutulmaya çalışılarak benlik algısının olumlu gelişmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda danışmanlık tedbirinin etkin ve kusursuz bir şekilde uygulanması halinde hem aileye hem korunma ihtiyacı içindeki çocuğa aynı anda temas edilebilmektedir.

Çocukların aile yanında desteklenerek benlik gelişiminin olumlu ilerlemesini sağlayan diğer bir hizmet türü de Sosyo Ekonomik Destek hizmet modelidir.

2- Sosyal Ekonomik Destek (SED):

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, son yıllarda kuruluş bakım odaklı hizmetler yerine aile yanında bakım odaklı hizmetlere ağırlık ve öncelik verdiği

uygulamalarda görülmektedir. Bunlardan bir tanesi de Sosyal Ekonomik Destek hizmeti olup desteğin asıl amacı ekonomik yetersizlikten kaynaklanan nedenlerden dolayı kurum bakımına alınma riski bulunan çocuklara ailesi yanında ekonomik destek sağlanarak aile bütünlüğünü bozmadan çocukları korumaktır (ASPB, 2016, s. 75).

Uygulama, *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliği* ile çocukların kurum bakımına alınmaksızın aile ortamında desteklenerek korunmaları çalışmaları hız kazanmıştır. Günümüzde, aile ve çocuk refahının sağlanmasında kabul edilen görüş; aile birliğinin korunması ve yoksulluk nedeniyle çocukların ailelerinden kopmalarının önüne geçilmesidir (Özateş ve Atauz, 2011, s. 102). Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu 2019 yılsonu istatistiklerine göre; 2011-2019 yılları arasında SED yardımından yararlanan çocuk sayısı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. 2011-2019 Yılları Arasında Türkiye'de Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Ekonomik Destek Verilen Çocuk Sayıları

Yıl	Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen Çocuk Sayısı
2011	34.982
2012	33.344
2013	42.970
2014	56.018
2015	71.845
2016	84.872
2017	104.729
2018	119.537
2019	125.258

(Kaynak: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> Erişim Tarihi: 25.09.2020)

SED politikasıyla yalnızca çocukların ve ailelerin ekonomik sorunlarının giderilmesi düşünülmemekte aynı zamanda benlik gelişimlerini destekleyecek politikalarla bu hizmet desteklenmektedir. Ekonomik yoksunluk sebebiyle SED yardımıyla desteklenen çocukların akranları arasında sosyal aktivitelerden geri kalmalarını önlemek, mutlu bir çocukluk geçirmelerini sağlamak amacıyla SED hizmetinden yararlanan 5 ve 8. sınıf aralığında okuyan çocuklara yönelik "*Okul Destek Projesi*" hayata geçirilmiştir. Çocukların akademik, sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerle desteklendiği Okul Destek Projesinden 2020 Temmuz ayı verilerine göre toplam 16 bin 229 çocuğun faydalandığı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının resmî sitesinde açıklanmıştır¹.

Çocukların aile bütünlüğü içerisinde yetişmesini ve benliklerini aile ortamında sağlamalarına katkı sağlamak amacıyla oluşturulan bir diğer önemli çalışma ise "*Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi*" dir. 2005 yılında uygulamaya koyulan "*Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi*" ile amaçlanan çocuğun psiko-sosyal gelişimi için en sağlıklı ortamın

¹ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/okul-destek-projesi-pandemi-doneminde-evlerde-devam-ediyor/> Erişim Tarihi:25.09.2020.

kendi ailesinin yanı sıra olduğu ilkesinden hareketle çocuğun bakımının biyolojik ailesi yanında sağlanmasıdır (Özateş ve Atauz, 2011, s. 102). Günümüzde Aile Yanına Dönüş Projesinin Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Hizmet Merkezlerine bağlı Korunmaya Muhtaç (KMÇ) ve Sosyal Ekonomik Destek (SED) Birimlerince hala devam ettiğini söylemek mümkün. Yoksulluk nedeniyle kurum bakımına verilmek istenen çocuklar ilk aşamada bu birimler tarafından değerlendirilerek kurum bakımıyla hiç tanışmaksızın aile yanında hayatlarını sürdürmeleri sağlanmaktadır. Bu anlamda bu politika çocukların benlik gelişimini çocuğun ailesiyle olan bağları koparılmadan desteklemesi bakımından oldukça güçlü ve önemli bir politikadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu 2019 yılsonu istatistiklerine göre; 2011-2017 yılları arasında Türkiye'de Kurum Bakımından Aileye Döndürülen Çocuk Sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

TABLO 2. 2011-2017 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE AİLEYE DÖNDÜRÜLEN ÇOCUK SAYILARI

Yıl	Aileye Döndürülen Çocuk Sayısı
2011	8.099
2012	8.861
2013	9.937
2014	10.526
2015	11.485

(Kynk: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> Erişim Tarihi:03.05.2020)

Projenin alt hedefleri ise

1. Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında korunma ve bakım altında bulunan yaklaşık 20.000 çocuktan, ekonomik yoksunluk nedenleriyle korunma altına alındığı tespit edilen 12.000 çocuğun, aile veya yakınları yanına döndürülmesini sağlamak
2. Kuruluş bakımındaki çocuk sayısını azaltarak, kurum bakımında kalan diğer çocuklar için hizmetlerin nitelik ve niceliğinde olumlu yönde gelişmeler sağlamak
3. Proje ile boşalacak kuruluş binalarını, ihtiyaç duyulan başka hizmet modellerine dönüştürmek
4. Korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermek amacıyla yeni kuruluşlar açılmasını önlemek
5. Kuruluşlarda yalnızca ihmal ve istismar gibi daha kompleks sorunlar nedeniyle korunma altına alınan çocukların bakımlarını sağlamak
6. Ekonomik yönden maliyeti daha yüksek olan kuruluş bakımı yerine aile yanında bakım modeli ile ailenin kuruluş bakımına göre daha az ücretle desteklenerek aile ilişkilerinin güçlendirilmesini sağlamaktır (Özateş ve Atauz, 2011, s. 104-105; Yazıcı, 2012, s. 503).

2014 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı² ve Gazi Üniversitesi iş birliğinde Sosyal Ekonomik Destek Hizmetinin Değerlendirilmesine yönelik hazırlanan sonuç

² 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı birleştirilerek yerine günümüzde hizmet veren Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kurulmuştur.

raporunda, kurum bakımından Sosyal Ekonomik Destek Yardımıyla aile yanına döndürülen çocukların tamamına yakını (%97,2) aynı doğrultuda ailelerin % 96.6'sı çocuklarının yeniden kuruluş bakımına dönmesini istemediklerini belirtmişlerdir (Erdoğan, 2014, s. 97).

3- Kurum Bakımı:

Türkiye'de korunmaya muhtaç çocukların benlik algılarını sağlıklı oluşturmalarını sağlamak amacıyla yürütülen bir başka politika ise kurum bakımı sistemindeki iyileştirmelerdir. Korunma ve bakım altına alınan çocukların yakın zamana kadar kışla tipi, büyük binalarda korunma ve bakım hizmeti aldığı bilinmektedir. Türkiye'de 2005 yılından itibaren büyük fiziksel binalar ve koğuş tipi yapılar yerine, ev tipi hizmet modeline geçiş yapılmıştır.

Bu bağlamda, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları aşamalı olarak kapatılarak *Çocuk Evleri* ve *Çocuk Evleri Sitesi* modellerine kademeli bir geçiş sağlanmıştır. Ayrıca çocuklar hakkında uygun hizmet modeli belirleninceye kadar geçici olarak hizmet veren *Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimleri* oluşturulmuştur. 2017 yılının ortasından itibaren ise kışla tipi kuruluşlar tamamen kapatılarak yerine daha küçük aile ortamına en yakın ev tipi yatılı birimlerde korunma ve bakım hizmetinden yararlanmaya başlamaları korunmaya muhtaç çocukların benlik gelişimlerini de olumlu anlamda etkileyen çalışmalarındandır (ASPB, 2017, s. 5).

Çocuk Evleri sisteminin kışla tipi hizmet modelleriyle karşılaştırıldığında çocukların benlik saygılarını daha çok geliştirici etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik gereği uygulanan, aynı çocuk evinde kalan çocuklar arasında en fazla üç yaş fark olması, bir çocuk evinde en fazla 8 çocuk, en az 5 çocuğun yaşaması ancak Türkiye ortalamasının 6 çocuk olması, bir odayı en fazla 2 çocuğun kullanması, ranza sisteminin değil, kendilerine ait bağımsız yataklarda uyumaları, kendilerine ait mutfaklarının olması, toplumdan izole edilmiş bir binada değil, toplumla iç içe komşuluk bilinci kazanarak yaşamaları, kurum bakımından ayrıldıktan sonra da sosyal hayatta kendilerine yetebilecek bilgi ve deneyimleri personellerin rehberliğinde yaparak yaşayarak öğrenmeleri kuşkusuz özgüven sahibi kimlikler kazanmalarında etkili olacaktır.

Çocuk Evi sistemi ile çocukların, diğer kurum bakım yöntemlerine nazaran daha toplum ile iç içe olmaları sağlanmaktadır. Bu sayede korunmaya muhtaç çocukların Türk örf, adet, inanç ve milli ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun olarak yetiştirilmeleri, bir iş veya meslek sahibi olmaları, koruma kararı kalktıktan sonra da toplum içinde izlenmeleri ve imkânlar ölçüsünde desteklenmeleri hedeflenmektedir (Yaşar ve Özbey, 2019, s. 47).

Aynı şekilde Çocuk Evleri Sitelerinin büyük yuvalara oranla 10'ar kişilik daha küçük gruplar halinde bir kampüs içerisinde akran gruplarıyla birlikte yaşamaya başlamaları, büyük binaların ve kalabalık koridorların çocukların benliklerinde oluşturacakları olumsuzlukları önlemesi açısından önemli bir adımdır. Bu gerekçelerle korunmaya muhtaç çocuklar için bu

şartlarda sağlıklı aile ortamına benzer ortamlar düzenlenmesi ile kişilik gelişimleri üzerinde pozitif etkilerin oluşması amaçlanmıştır (Yaşar ve Özbey, 2019, s. 48).

Bunların yanı sıra Çocuk Destek Merkezlerindeki ihtisaslaşma farklı risk koşullarına maruz kalıp olumsuz davranışlar geliştiren çocukların aynı binalarda korunma ve bakım hizmeti alması yerine aynı hikâyelere sahip çocukların aynı binalarda hizmetleri alması çocukların birbirleriyle olan etkileşimini ve empati becerilerini artırmaya yardımcı olmaktadır.

Bu kapsamda Türkiye’de çocukların kurum bakımına alınma sebeplerine göre ihtisaslaşmış 6 farklı türde Çocuk Destek Merkezi³ bulunmaktadır. Bunlar:

1. Cinsel İstismar Mağduru Çocuklar için Destek Merkezleri
2. Madde Bağımlısı Çocuklar için Destek Merkezleri
3. Gebe Çocuklar için Destek Merkezleri (Anne- Çocuk Bakım Üniteleri)
4. Göçmen Çocuklar için Destek Merkezleri
5. Suça Sürüklenen Çocuklar İçin Destek Merkezleri
6. Sokak Çocukları için Destek Merkezleridir.

Tablo 3. Türkiye’de 2019 Yılı Çocuk Bakım Kuruluş Sayısı ve Kuruluşlarda Bakılan Çocuk Sayısı

Kuruluş Tipi	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Evleri Sitesi	112	6.132
Çocuk Evleri	1.192	6.164
Çocuk Destek Merkezi	65	1.571
TOPLAM	1.369	13.867

(Kynk: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/istatistikler/> Erişim Tarihi:23.09.2020)

Kurum bakımı sisteminde her ne kadar son yıllarda olumlu iyileştirmelere gidilse de tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kurum bakımında yetişen çocuklar üzerinde yapılan pek çok araştırmada anne ve/veya baba eksikliğinin çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimleri üzerinde olumsuz sonuçlar ve kalıcı izler bıraktığı tespit edildiği bilinmektedir (Yaman, 2019, s. 937). Çocukların benlik gelişimleri üzerinde olumsuz izler bırakan bu kurumlardan vazgeçilerek aile odaklı hizmet modellerine daha çok ağırlık verilmeye başlanmıştır. Kuşkusuz bu modellerden en önemlisi Koruyucu Aile Modelidir. Kurum bakımında yetişen çocukların özellikle 0-6 yaş grubu çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilme çalışmaları son yıllarda Türkiye’de oldukça yoğunluk kazanmıştır.

4- Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Hizmetleri:

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi son yıllarda ülkemizde de koruyucu aile hizmet modeline ayrıca önem verilmesi çocukları kurum bakımının ve ebeveyn yoksunluğunun oluşturabileceği zararlardan korumak içindir. Koruyucu aile yanında çocuklara sağlanan bakım, beslenme ve tedavi gibi temel ihtiyaçlarında ötesinde sağlanan aile sıcaklığı ve ebeveynlerin sergiledikleri doğru rol biçimleri çocuğun benlik algısını olumlu etkileyen faktörlerdir.

³ <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri> Erişim Tarihi:26.09.2020.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu 2019 yılsonu istatistiklerine göre; 2011-2019 yılları arasında Türkiye'de Koruyucu Aile Sayıları ve Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4. 2011-2019 yılları arasında Türkiye'de Koruyucu Aile Sayıları ve Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayıları

Yıl	Koruyucu Aile Sayısı	Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayıları
2011	1.190	1.282
2012	1.350	1.492
2013	2.776	3.351
2014	3.283	4.008
2015	3.797	4.615
2016	4.115	5.004
2017	4.654	5.642
2018	5.289	6.468
2019	5.967	7.259

(Kynk: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> Erişim Tarihi:23.09.2020)

Türkiye'de son yıllarda koruyucu aileye oldukça önem veriliyor olsa da koruyucu aile sisteminde hala gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğumuzu söylemek mümkün. Günümüzde Batı ülkelerinde korunmaya muhtaç çocukların neredeyse %75'i koruyucu aile hizmetinden yararlanırken, Türkiye'de bu oran yaklaşık on yıl önce %4 civarına rastlamaktadır (Özdemir vd, 2008, s. 284-285; Yazıcı, 2012, s. 505). Bugün ise kurum bakımı çatısı altında koruma altındaki 13,867 çocuk ile koruyucu aile yanında koruma altındaki 7,259 çocuğun toplamda ise 21,126 çocuğun koruma altında olduğu (AÇSHB, 2019) göz önünde bulundurulursa; koruyucu aile yanındaki çocuk oranının %34 civarında olduğu, % 66 civarında çocuğun ise kurum bakımında kaldığı belirtilebilir.

Koruyucu aile hizmetinin yanı sıra evlat edinme hizmeti de çocuğun benlik gelişimini olumlu olarak etkileyen hizmetlerin başında gelmektedir. Evlat edinme hizmeti, kendi ebeveynleri tarafından yetiştirilemeyen çocuklar için düzenli ve sevgi dolu bir bakım, güvenli ve ömür boyu kesintisiz aile ilişkileri oluşturmayı sağlamaktadır. Evlat edinme, durumu evlat edindirilmeye uygun bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır (Kılıç, 2019, s. 224-232). Çocukların aile destek sayesinde olumlu benlik kazanacakları göz önünde bulundurularak çocukların evlat edinme hizmetinden mümkün olduğunca erken dönemlerde yararlanması korunmaya muhtaç çocuklar için oldukça önemlidir.

Yukarıda bahsedilen çalışmalardan hareketle Türkiye'de dezavantajlı çocuklara yönelik hem aile yanında destek çalışmalarının hem de kurum bakımı çatısı altına alınan çocuklara yönelik kurumsal destek çalışmalarının çocukların gelişimsel özelliklerine uygun olarak geliştirildiği görülmektedir. Bunun neticesinde çocuklardaki benlik algılarının geçmiş uygulamalara nazaran daha olumlu ve sağlıklı olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmaktadır. Ancak yapılan iyileştirmelere rağmen hala iyileştirilmesi gereken hususların

olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Bazı sistemsel eksikliklerin giderilmesi korunmaya muhtaç çocukların kimliklerini sağlıklı oluşturabilmeleri adına günümüzde bir gerekliliktir.

Sonuç

Günümüzde korunmaya muhtaç çocukların benlik gelişimlerinin sağlıklı gelişim gösterebilmesi için iyi bir çocuk koruma sistemine sahip olunması gerektiği kabul edilmektedir. Sorunsuz işleyen bir çocuk koruma sistemi aynı zamanda olumlu benlik algısına sahip nesiller yetiştirmek anlamına gelmektedir.

Bu nedenle sistemin aileden başlayarak çocukların sosyal çevresindeki her bir bireyi ve kurumları kapsayıcı uygulamalarla ilerlemesi gerekir. Ancak Türkiye’de uygulamalar ve yasalar değerlendirildiğinde çocuklar zedeleyici bir biçimde ihmal ve istismar mağduru olduktan veya suça sürüklendikten sonra korunmaya muhtaç çocuk olarak müdahalelerin ön plana çıktığı görülmektedir (Balci, 2019, s. 12). Bu nedenle koruyucu önleyici politikaların tüm riskleri önceden öngörerek kapsayıcı bir şekilde her aileyi ve çocuğu birlikte koruma altına alan uygulamalar geliştirilmelidir.

Ailelerin çocuklarını korumada yetersiz kaldığı veya kusurlu rol modellerin olduğu bir sosyal çevrede çocukların korunması ve benlik algılarını sağlıklı oluşturmaları oldukça zordur. Bu durumdaki çocukların korunmaya muhtaç hale gelmeden önce danışmanlık tedbiri gibi hukuki uzman destekleriyle sosyoekonomik, eğitim ve psikososyal anlamda takip edilmeleri oldukça önemlidir. Bu nedenle 5395 Çocuk Koruma Kanunu kapsamında uygulanan diğer tedbirlerin yanında danışmanlık tedbirinin özel bir yeri bulunmaktadır. Danışmanlık tedbiri alanında uzman görevliler tarafından sağlıklı ve nitelikli bir şekilde uygulandığında hem çocuğa hem aileye birbirlerinden koparılmadan temas etmesi açısından özel bir tedbirdir. Bu alanda uzman olmayan görevlilere danışmanlık tedbirinin verilmesi önemli bir riskin profesyonel bir şekilde çözülmesinin önünde engel olabilmektedir. Ayrıca hâkimler tarafından takibi yapılmayan danışmanlık tedbirleri ilerleyen süreçte çocuklar için daha büyük riskler doğurabilmektedir. Bu nedenle 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan Danışmanlık Tedbirinin daha kurumsal bir zemine oturtulması, profesyoneller tarafından titizlikle uygulanması ve hukuki yaptırımlarla takip edilmesi, çocuğun aile yanında benlik algısını sağlıklı geliştirmesine yardımcı olacaktır.

Dezavantajlı çocukların benlik gelişimlerini korumak için üzerinde durulması gereken hususlardan biri de kurum bakımına alınan ve sosyal ekonomik destek yardımından yararlanan çocuklara yönelik uygulamada psikososyal ve terapötik desteklerin daha fazla geliştirilmesi gerektiğidir. Nitekim 2014 yılında yapılan bir araştırmada, SED yardımı alan çocukların ve ailelerinin yaşadıkları sorunlar incelendiğinde; bu ailelerde yetişen çocukların içine kapanıklık, depresyon, fobi, iletişim bozukluğu gibi sorunlarının görülebildiği ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2014, s. 151).

Bu bağlamda Sosyal Ekonomik Destek yardımı tek başına bir ekonomik yardım olarak değerlendirilmemelidir. Bu çocukların çoğunluğunun tek ebeveynli aileler içerisinde yetiştiği

göz önünde bulundurulduğunda, olumsuz rol modellerle özdeşim kurma olasılıkları yüksektir. Bu nedenle ekonomik destek bu çocukların karşılaştıkları riskler için yeterli bir destek olmayacaktır. Bu gerekçeyle çok kurumlu ortak projelerle sosyal ekonomik destek hizmetinden yararlanan çocuklara yönelik terapötik ve psikososyal destek uygulamaların artırılması gerekmektedir.

Bireylerin ilk destek kaynağının aileleri olduğu bilinmektedir. Ailelerinden yoksun kuruluş çatısı altında yetişen veya kısıtlı görüşen çocukların farklı destek kaynakları arayışı içine girmeleri, benlik gelişimlerinin hızlı ilerlediği çocukluk döneminde kaçınılmazdır. Bu nedenle kurum bakımında yetişen çocuklara yönelik psikososyal destek programlarının ve terapötik uygulamaların yoğun bir şekilde uygulanması ve çeşitlendirilmesi süreci güçlendirecektir (Davulcu ve Mert, 2019, s. 214).

Aynı şekilde aile yanında herhangi bir koruyucu önleyici destekten yararlanamayıp kurum bakımına alınan çocuk ve gençlerin benlik gelişimini destekleyici politikaların artırılması da sistemselsel olarak geliştirilmesi gereken politikalar arasındadır. Kurum bakımında kimliğini şekillendiren korunmaya muhtaç çocuklara yönelik temel ihtiyaçların yanında psikolojik temelli sosyal destek mekanizmalarının yoğunlaştırılması, çocukların benlik gelişimleri üzerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Kurum bakımındaki çocukların psikososyal ve sosyolojik sorunlarının temelde oluşumunu önlemek, gelişimlerine katkı sağlayabilmek ve ilerleyen süreçte tekrar oluşumunu önlemek adına çocuklara yeterli düzeyde sosyolojik ve psikolojik temelli destekler sağlanmalıdır.

Son olarak korunmaya muhtaç çocukların benliklerinin gelişiminin desteklenmesine yönelik politikalar arasında koruyucu aile sisteminin yaygınlaştırılması yer almaktadır. Sağlıklı bir koruyucu aile çocuk eşleşmesinin çocukların benlik gelişimleri üzerindeki katkısı oldukça yüksektir. Koruyucu aile yanında yetişen çocukların öz saygıları, akademik gelişimleri ve doğru rol model ile aile içi etkileşimin çocukların kimlik gelişimindeki olumlu etkileri birçok araştırmada vurgulanmıştır. Bu nedenle korunmaya muhtaç çocukların benlik gelişimlerinin koruyucu aile yanında daha sağlıklı bir gelişim göstereceği göz önünde bulundurulduğunda, ülke genelinde koruyucu aile sayısının artırılması gerekmektedir (Davulcu, 2018, s. 3).

Kaynakça

- AÇŞHB, (2019), "Yıl Sonu Verileri", <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> Erişim Tarihi: 03.10.2020.
- AİLE ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2017), "Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2017 Yılı Bülteni", Ankara.
- AKDUMAN, G. G. (2007), "Suça Karışan 12-15 Yaş Grubundaki Çocuklarda Akran İstismarı ve Kendilik Algısının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- AYAN, S. (2012), "Hükümlü Çocukların Benlik ve İdeal Benlik Algı Düzeylerinin Sosyodemografik ve Ekonomik Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(1), s:59-66.
- BALCI, E. (2019), "Türkiye’de Çocuk Hizmetleri ve Sosyal Hizmet", Ed. Abidin Özdemir, *Sosyal Hizmet Dergisi*, Temmuz-Aralık, s:6-17.
- BOZKURT, V. (2009), "Değişen Dünyada Sosyoloji", Ekin Yayınları, 4. Baskı, Bursa.
- DAVULCU, Ü.Ş ve MERT, K. (2019), "Çocuk Evleri Sitesinden Birinde Kalan Çocukların Algıladıkları Sosyal Destek ve Gelecek Beklentileri", *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 16 (3), s: 210-216.
- DAVULCU, Ü.Ş. (2018), "Çocuk Evleri Sitesinde Kalan Çocukların Algıladıkları Sosyal Destek ve Beklentileri", Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Kocaeli.
- ERDOĞAN, M. (2014), "Sosyal Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi, Sonuç Raporu", Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi ortaklığıyla, ISBN: 978-605-89604-4-2, Aralık, Özel Ofset, Ankara.
- ERKAL, M. (2000), "Sosyoloji", Der Yayınları, 11. Basım, İstanbul.
- ERKAN, G. (1995), "Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma", Yayl.y. Ankara.
- GİDDENS, A. (2000), "Sosyoloji", Ayraç Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- GÜÇRAY, S. S. (1989), "Çocuk Yuvasında ve Ailesi Yanında Kalan 9-10 Ve 11 Yaş Çocukların Özsaygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜÇRAY, S. S. (1993), "Çocuk Yuvasında ve Ailesi Yanında Kalan 9-10 ve 11 Yaş Çocukların Özsaygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Aile ve Toplum Dergisi*,3(1) Eylül-Aralık, s:58-66.
- GÜLAY, H. ve AKMAN, B. (2009) *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Beceriler*", Pegem Akademi Yayınevi, Ankara.
- KARATAY, A. (2017), "Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5, s: 389-427.
- KILIÇ, K.M. (2019), "Evlad Edinilen Çocuklarda Bağlanma", *Mediterranean Journal of Humanities*, DOI: 10.13114/MJH.2019.460, s: 223-240.
- MARSHALL, G. (2005), "Sosyoloji Sözlüğü", Çev. Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yay. Ankara.
- MEAD, G. H. (2017), "Zihin, Benlik ve Toplum", Heretik Yay. 1. Baskı, Eylül, Ankara.
- ÖZATEŞ, Ö. S. ve ATAÜZ, S., (2011), "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesine İlişkin Değerlendirmeleri", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), Ekim, s: 101-112.

- RİTZER G. ve STEPNIŠKY J. (2014), “*Sosyoloji Kuramları*”, Çev. Himmet Hülür, De Ki Yayınları, Eylül. Ankara.
- SÜMER N. (2006). “Yetişkin Bağlanma Ölçeklerinin Kategoriler ve Boyutlar Düzeyinde Karşılaştırılması”, *Türk Psikoloji Dergisi* 21, s:1-22.
- SÜMER, N. ve ŞENDAĞ A. M. (2009), “Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı”, *Türk Psikoloji Dergisi*, Haziran, 24 (63), s: 86-101.
- TÜRKMEN, B. (2005), “Sosyal Risk Altındaki Çocuklar, Gençler ve Yaşlılar”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, , 13(1), Mart, s:11-22.
- ÜSTÜN, E. ve AKMAN B. (2002), “Korunmaya Muhtaç Çocukların Benlik Algısının İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), s:229-233.
- YAMAN, F. (2019), “Yapay, Bir Çocuk Koruma Modeli Olarak Sos Çocuk Köyleri ve Türkiye’deki Uygulamaları”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı:45, Ekim - Aralık ISSN: 2148-9424, s: 935-961.
- YAŞAR, E.Y. ve ÖZBEY, S. (2019), “Okul Öncesi Dönemdeki Korunmaya Muhtaç Çocukların Ahlâki Değer Yapılarının Çocuklara İlişkin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi: Ankara Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), Aralık, s:41-70.
- YAZICI, E. (2012), “Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), s. 499-525.